

середовища для сталого надання можливості кожній людині реалізувати закріплені Конституцією України трудові права і свободи.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ТРУДОВУ МІГРАЦІЮ УКРАЇНЦІВ

Жданова Інна Євгенівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса

Загальна демографічна ситуація України і стан її трудового потенціалу суттєво залежать від міграційної політики держави. Мета конкретизації заходів регулювання руху населення вимагає ґрунтовного аналізу та з'ясування причинно-наслідкових зв'язків і механізму міграційних процесів. Практика регулювання трудової міграції населення в межах України та за її межами потребує нового бачення становища людини у сфері зайнятості, що пов'язано зі свободою, конкуренцією та добровільністю вибору сфери суспільно корисної діяльності та зміною місця проживання і праці. Масштабна еміграція населення активнішого репродуктивного віку негативно впливає на шлюбність і народжуваність, як наслідок – зменшується відтворення населення країни в цілому, а також її трудових активів. Саме тому з кожним роком зростає актуальність дослідження проблем, пов'язаних із втратою людського потенціалу країни, та пошуку шляхів їх розв'язання.

Дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) свідчать про те, що кожен третій житель України хоче виїхати за кордон (за певних сприятливих обставин або зараз). З числа бажаючих покинути країну 55% складають молоді люди (від 18 до 29 років), 44% – люди від 30 до 39 років, 33% – від 40 до 50 років. Серед готових до від'їзду 40% складають українці з вищою освітою, 27,6% – середньою спеціальною; 23,2% мають середню освіту, а 17,8% – неповну середню. КМІС також свідчить, що 53% з тих, хто вже

працював за кордоном, хочуть поїхати повторно, а 43% не мають намір знову залишати Україну заради роботи ²⁷⁵.

Цікавим є факт, що за даними Міжнародної організації з питань міграції, громадяни України становлять найбільший відсоток людей з вищою освітою, які обрали долю заробітчанина (серед всіх жителів південно-східної Європи). Це вбачається як загроза для України, яка втрачає кваліфікованих фахівців. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України попереджає, що при відсутності змін у демографічних показниках у 2050-му році в Україні залишиться не більше 32 мільйонів жителів. При цьому кількість осіб старших за 60 років зросте у 1,5 рази ²⁷⁶.

За даними КМІС, причини бажання українців виїхати за кордон наступні: більша заробітна плата (45,2%), комфортні умови життя (31,6 %), заради майбутнього дітей (13,4 %), відчуття безпеки (9,7 %), професійна реалізація (9,4 %), зневіра у майбутньому власної країни (8,7 %), брак роботи (6,6 %), втеча від корупції (5,6 %) ²⁷⁷.

Згідно повідомлення Мінсоцполітики на кінець 2018 р. у міграційному процесі брали участь у середньому від 7 до 9 млн. осіб на рік. Водночас постійно протягом року за кордоном перебувають лише 3,2 млн трудових мігрантів з України ²⁷⁸. 62% працюють в країнах ЄС (більшість з них – у Польщі, Італії, Чехії), 26% – в країнах СНД, 12 % – в інших країнах (США, Ізраїль тощо) ²⁷⁹. Єдиний дієвий спосіб збереження кваліфікованих кадрів це наближення рівня доходів населення до показників тих країн, у які українці виїжджають на заробітки сьогодні. Зараз конкуренція на ринку праці

²⁷⁵ Дослідження КМІС: майже третина громадян України хоче емігрувати, половина з них молодь. Веб-сайт «Україна Реалії». URL: <https://ukrr.info/907-doslidzhennya-kmis-mayzhe-tretina-groma/>.

²⁷⁶ Інститут Демографії та соціальних досліджень. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. URL: <https://docplayer.net/40230794-Institut-demografiyi-ta-socialnih-doslidzhen-kompleksniy-demografichniy-prognoz-ukrayini-na-period-do-2050-r.html>.

²⁷⁷ Майже половина українців зібралися виїхати за кордон заради грошей. Веб-сайт «OBOZREVATEL». URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/majzhe-polovina-ukrainsiv-zibralisya-viihati-za-kordon-zaradi-groshej.htm>.

²⁷⁸ Мінсоцполітики назвало точну кількість українських трудових мігрантів. Веб-сайт «Інтерфакс-Україна». URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/556332.html>.

²⁷⁹ 4 мільйони українців працюють за кордоном – дослідження Центру економічної стратегії. Веб-сайт «Український кризовий медіа центр». URL: <http://uacrisis.org/ua/66428-research-on-labor-migration-ces>.

знижується і для утримання робітників роботодавці підіймають їм зарплати. Але відтік кадрів вже відбувся, на жаль.

Логічним є питання: чи потрібно призупинити трудову міграцію? Уявляється, що в довгостроковому періоді необхідно не припиняти міграцію, а забезпечувати умови для інвестицій та відкриття бізнесів в Україні (тим самим – будуть забезпечуватися робочі місця в Україні). Це процес, який не вдарить по правам громадян на вільний вибір місця праці, але в той же час зменшить кількість трудових мігрантів.

Позитивним моментом міграції є підвищення життєвого рівня населення регіону за допомогою грошових потоків, котрі спрямовуються з-за кордону від українських трудових мігрантів. Але тут з'являється й низка проблемних питань: 1) ці гроші працюють на економіку України, вони повинні оподатковуватися, але не оподатковуються; 2) немає державних програм щодо офіційного залучення цих грошей в економіку України; 3) частина грошей «заробітчан» вливається в українську економіку, але більша частина цих грошей завозиться неофіційно.

Ще однією нагальною проблемою, є той факт, що при поверненні більшості «заробітчан» загрожують проблеми з отриманням пенсійного забезпечення у майбутньому, тому що вони не сплачують страхові внески, у них не йде страховий стаж. Наприклад, з 2 млн. осіб, що знаходяться у Польщі, офіційно працює 1 млн., але сплачують внески до закладів соціального страхування Польщі (ZUS) тільки 300 тис. осіб ²⁸⁰. Тобто люди працюють, частина з них не застрахована у Польщі; тоді вони мали б застрахуватися в Україні, але не реєструється.

Потрібно зробити для компаній-посередників, що легально займаються працевлаштуванням українців за кордоном умови для ефективної праці. Так, у 2017 році через легальні компанії до Польщі було влаштовано тільки 12400

²⁸⁰ Українські внески до ZUS: порятунок польських пенсіонерів чи необхідний вклад у власне майбутнє. Портал товариства українців у Польщі «Наша Польща». URL: <http://nashapolsha.com.ua/ukrayinski-vnesky-zus-poryatunok-polskyh-pensioneriv-chy-neobhidnyj-vklad-u-vlasne-majbutnye/>.

осіб, при цьому було видано 1 млн. 700 тис. запрошень для українців ²⁸¹. Тобто через легальні компанії виїжджає тільки 0,7 – 0,8 % усіх трудових мігрантів, що їдуть працювати до Польщі. Аналогічна ситуація стосовно інших країн світу. Причиною цього є тиск на бізнес, який намагається легально займатися працевлаштуванням українців: не завжди доречні зміни до законодавчих актів; ліцензійні умови, які неможливо виконати; зміни до закону України «Про зайнятість населення». Тим самим бізнес витісняється у «сіру зону». Тому уявляється за необхідне для Мінсоцполітики врегулювати ринок міжнародного працевлаштування.

На мій погляд, трудова міграція – це на багато десятків років. Тому що Україна значно відстає від інших європейських країн за економічним рівнем і буде наздоганяти їх ще довго. Представникам бізнесу, держави, громадського сектору потрібно зрозуміти, що цей процес є незворотнім і намагатися переводити його у врегульоване, легальне русло, підлаштовуватись під ці реалії. Легальна праця – це захищеність законодавством країни знаходження, і шанс мати належний рівень життя після повернення. Важливим кроком на зазначеному шляху є те, що Україна наблизилася до запровадження автоматичного обміну податковою інформацією. Це означає, що податкові органи інших країн, банківські установи та навіть компанії з переказу коштів в Україну, які не є банками, будуть передавати інформацію щодо своїх українських клієнтів, податковій адміністрації і НБУ (йдеться про так званий план BEPS, і введення стандарту CRS про автоматичний обмін податковою інформацією). Коли це станеться, ДПА отримає інформацію не лише про фінансові потоки юридичних осіб, а й про отримані пересічними українцями прибутки за кордоном, щонайменше про ті, що отримані легально. І відповідно зможе порівняти задекларовані прибутки з реальними.

²⁸¹ Українські внески до ZUS: порятунок польських пенсіонерів чи необхідний вклад у власне майбутнє. Портал товариства українців у Польщі «Наша Польща». URL: <http://nashapolsha.com.ua/ukrayinski-vnesky-zus-poryatunok-polskyh-pensioneriv-chy-neobhidnyj-vklad-u-vlasne-majbutnye/>.

Обов'язковою передумовою якісних змін в сфері міграційної політики є наявність сприятливого клімату у суспільстві. Важливо, щоб суспільство визнавало, що грошові перекази працівників-мігрантів із-за кордону відіграють значну роль у подоланні бідності, розвитку дрібного підприємництва та формуванні середнього класу. Як прямо, так і опосередковано вони здатні сприяти економічному розвитку.

З іншого боку, трудова міграція українців гальмує розвиток бізнесу в Україні і це відбивається на зростанні економіки. Для швидких змін у економіці потрібні кваліфіковані кадри, трудові ресурси в країні. З метою утримання і мотивації українців працювати у власній країні уявляється за необхідне забезпечити комплекс заходів: належний рівень заробітної плати, освіти, безпеки, захищеності, системи охорони здоров'я; соціальну підтримку (пенсії, субсидії, медичне страхування, допомогу по інвалідності, інтеграцію дітей мігрантів через освітні, соціальні програми та вивчення мови); прозорість податкової бази; залучення інвестицій для створення нових робочих місць; зміна відношення держави до трудових мігрантів; нематеріальна мотивація з боку роботодавців. Важливе значення має забезпечення зворотності трудової міграції громадян, адаптації та реінтеграції тих, хто повернувся, заохочення грошових переказів від працівників-мігрантів на батьківщину та їх ефективного використання. Для цього відповідні державні органи повинні мати якісну аналітичну інформацію, науково обґрунтовані висновки, налагодити систематичні дослідження та надійний статистичний облік міграційних процесів.

Подолання проблем в міграційній сфері, використання позитивного потенціалу міграції потребують удосконалення національного міграційного законодавства, створення належних адміністративних органів з його виконання, розвитку міжнародного співробітництва у відповідній сфері. Зокрема, концепція державної міграційної політики повинна: спиратися на пріоритети загальної стратегії розвитку України; виходити з глибокого вивчення міграційної ситуації, та врахування її динамічних змін; розглядати міграційну

ситуацію в контексті перспектив соціально-економічного та демографічного розвитку країни, що характеризується стрімким зменшенням населення і евентуальним дефіцитом трудових ресурсів уже в найближчому майбутньому.

ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

*Захаркевич Наталія Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та
страхування Хмельницького університету управління та права*

В умовах світової економічної кризи все більшу роль в соціально-економічному розвитку держав і регіонів відіграє міжнародна міграція високоосвічених і висококваліфікованих трудових ресурсів, яку в світі прийнято називати «інтелектуальною міграцією». Вона формує специфічний сегмент міжнародного ринку праці – наукових кадрів, викладачів, діячів науки і мистецтва, а також висококваліфікованих фахівців. Як зазначає американський вчений Пітер Друкер, «...справжнім капіталом розвинутої економіки ... є знання, а працівники інтелектуальної праці перетворилися в групу, яка визначає цінності і норми суспільства...»²⁸².

Поняття «інтелектуальна міграція» («brain drain») вперше з'явилося в 1962 р в доповіді Британського королівського товариства і означало еміграцію вчених, інженерів і техніків з Великобританії в США. Але дуже швидко його стали широко застосовувати, оскільки вже тоді потоки інтелектуальної міграції в світі істотно зросли і почали впливати на економіку країн. Під впливом міграційної політики держав і геополітичних умов структура потоків інтелектуальної міграції неодноразово змінювалася, разом з цим уточнювався і зміст поняття.

²⁸²Друкер П. Классические работы по менеджменту : Classic Drucker / П. Друкер: [Пер. с англ.]. М.: Альпина Бизнес Букс, 2008.